

Az utóbbi években egyre többet foglalkozik a sajtó, a televízió s a rádió a cigánylakosság társadalmi beilleszkedésével. Újraéledőben van az etnográfusok, a nyelvészek, a zenetudósok, a színház, a tánc és film szakemberei részéről a cigány népművészet termékeinek gyűjtése, feldolgozása, életük műveibe öntése. [...]

Főként a Budapesten élő cigány értelmiségiek, cinagológusok és egyetemisták állnak elő az utóbbi időben politikai, kulturális jellegű kérdésekkel, követelésekkel, hogy pl. alakuljon cigányszövetség: a különböző, cigánylakosság ügyeivel foglalkozó szervezetbe, bizottságokba kerüljenek be cigányok is, hogy rétegük érdekeit képviselhessék: induljon politikai, kulturális, ismeretterjesztő, felvilágosító hetilap; létesüljön Budapesten cigányszínház; ahol cigánygyermekek többségben vannak, folyjék kétnyelvű oktatás. Egyesek megkérdőjelezik a Politikai Bizottságnak azt az álláspontját, hogy a Magyarországon élő cigánylakosság egy sajátos népréteg, azt tartják, hogy nemzetiiség, s a nemzetiségnek kijáró jogok illetik meg.

Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Bizottságának határozata a cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról (1961. június 20.)

In: Ságvári Ágnes – Vass Henrik (szerk.): A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. Budapest, 1973, Kossuth. 519–521.

A cigányság társadalomban való helyzetének első felvetése 1946-ban történt a párt elméleti folyóiratában, a Társadalmi Szemlében.⁴⁷ Kálmán András: A magyar cigányok problémája című művében a cigányság nemzetiséggé nyilvánítását javasolta, de a lassan kibontakozó kommunista cigánypolitika fő célja ezzel szemben az asszimiláció, a többségi társadalomba történő nyom nélküli betagolás volt. A rendszer szociális és nem etnikai problémaként kezelte a „cigánykérdést”. Az 1960-as népszámláláskor 56 121 cigányt regisztráltak, ebből cigány anyanyelvű 25 633 került bejegyzésre. A KSH 1963-as becslése szerint létszámuk 222 ezer körül mozoghatott.⁴⁸ A hatvanas években – szemben a dokumentumban olvasható adatokkal – a cigányság kb. 70 százaléka élt a környező lakosságtól elkülönült telepeken.⁴⁹ A korszakban a cigányság archaikus életformáját úgy kezelték, mint a régi világ maradványait, célként a szocialista rendszerbe való betagolásukat (az ipari szektorban képzetlen munkaerőként való alkalmazásukat), s ezzel állami felügyelet alá kerülésüket tűzték ki. 1957-ben jött létre a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, amely országos szinten foglalkozott a cigányokkal és az egyes minisztériumok és társadalmi szervezetek munkáját és tapasztalatait összegezte. A Szövetség 1961-ben szűnt meg a Politikai Bizottság e dokumentumban foglalt rendelkezése értelmében.

47 Társadalmi Szemle, 1946. 8-9. szám, 656–658.

48 Majtényi 2018. 225.

49 Magyarországi cigányok. Írta Ligeti György, Varga Ilona. Kiadja a körtánc Egyesület. 1998.

Hazánkban mintegy 200 ezer cigány él az egész ország területén szétszórta. Életmódjuk és társadalomba való beilleszkedésük szerint három csoportot alkotnak:

A beilleszkedett cigányok elérték a lakosság átlagos gazdasági és kulturálisan színvonalát, felhagytak a cigány életformával, jobbra szétszórta élnek. Ide tartozik a cigánylakosságnak kb. 30%-a.

A beilleszkedésben lévő cigányok (további 30%) külön telepeken, a falu vagy a város határában, putrikban élnek, többnyire csak alkalmi munkákat végeznek; kulturális színvonaluk igen alacsony.

A be nem illeszkedett (félig letelepedett és vándor) cigányok jelentős része egyáltalán nincs munkaviszonyban, kerüli a tisztességes munkát, máról-holnapra él, ill. a társadalom terhére élőködik. Lakóhelyüket gyakran váltogatják, a legalacsonyabb kulturális színvonalon élnek; túlnyomó többségük írástudatlan. Ebbe a csoportba tartozik a cigány lakosság mintegy 40%-a. (Egyes megyékben, pl. Bács-Kiskun és Zala megyében 60–70%-a.)

A kapitalista társadalomban a cigányokat kiközösítették, kölcsönös bizalmatlanság, és az előítéletek mély szakadéka keletkezett a cigányok és a nem cigány lakosság között. Hazán felszabadulásával a cigányok a társadalom teljes jogú tagjai lettek, s a kedvező fejlődési feltételek pozitív hatással voltak a cigánylakosság leghaladottabb elemeire. Ezek száma azonban ma még igen kicsi, és csak lassan növekszik. Többségük még maig sem tudott megszabadulni a múlt terhes örökségétől.

Jogszabályaink ugyan nem tartalmazznak olyan rendelkezést, amely a cigánylakosság hátrányos megkülönböztetésére alapot adhatna, mégis – különösen falun – még mindig előítéletek falába ütköznek, s helyenként sok önkényeskedésnek vannak kitéve. A közhiedelem pl. azt tartja, hogy a cigányok többsége bűnöző, holott a bűnügyi statisztika tanúsága szerint csak alig valamivel nagyobb közöttük a bűnözők aránya, mint a nem cigány állampolgárok között. Az emberek nagy része ma még szinte babonás idegenkedést érez a cigányokkal szemben. Sok szülő tiltakozik, ha gyermeke mellé cigánygyermeket ültetnek az iskolában.

A cigánylakosság helyzetének alakulásában a munkának és a letelepedésnek meghatározó szerepe van. E két előfeltétel megteremtése azonban ma még igen sok akadályba ütközik. A munkaképes cigánylakosságnak jelenleg kb. 33%-a van állandó, 32%-a alkalmi jellegű munkaviszonyban, 35%-a pedig egyáltalán nem dolgozik. Többségüknek nincs szakképzettsége. A fiatalok nagy része csak 2–3 osztályt végzett, sok esetben még ennyit sem – így nincs lehetőségük szakma tanulására. A vállalatok és szervezetek többsége elzárkózik felvételük elől még akkor is, ha munkaerő hátránnyal küzd. A tervteljesítésre és arra hivatkoznak, hogy a többi dolgozó elutasítja a cigányokkal együttes munkát. Előfordul, hogy egyes vállalatoknál, szervezeteknél a munka elosztása és bérezése, valamint más jogok gyakorlása terén is hátrányos megkülönböztetésben részesülnek.

A cigánytelepek száma 2100. Ezek rendszerint egészségtelen, ősztől tavaszig szinte megközelíthetetlen területen (erdők, mocsarak mentén) vannak, s lakóik emberről lakásra alkalmatlan építményekben, helyenként földbe vajt kunyhókban élnek. A

cigánytelepek kommunális ellátottsága rendkívül alacsony, egészségügyi viszonyaik ijesztőek. [...]

Nagyon nehezíti a beilleszkedést a kulturális elmaradottság is. Az írástudatlanok száma mintegy 60 ezerre tehető. A most folyó tanévben kb. hatezer cigánygyermek maradt távol az iskolától. A beiratkozott gyermekek közül csak mintegy 13% jutott el az általános iskola felső tagozatába. Igen nagy a túlkoros cigánytanulók száma, a hiányzási átlag magas, a tanulmányi eredményük rendkívül alacsony. A szülők általában nem fordítanak gondot a gyermekek tanulására, otthonukban pedig a tanulás feltételei is hiányoznak. Ez annál is súlyosabb, mivel a fő figyelmet éppen a cigánygyermek nevelésére kell fordítani, őket mielőbb kivonni a cigány életmódból. A fiatalok könnyebben megértik társadalmunk lényegét és helyzetük megváltoztatásának szükségességét.

A probléma megoldása iránt a társadalmi érdeklődés növekszik. Az utóbbi években a tanácsai végrehajtó bizottságok tanulmányozták és megtárgyalták a területükön élő cigánylakosság helyzetét, foglalkoztak átnevelésük lehetőségeivel, terveket készítettek, amelyek számos konstruktív javaslatot és intézkedést tartalmaznak. Ugyanakkor – esetenként – helytelen, erőszakos intézkedések is előfordulnak. (Például Veszprém megyében.)

A cigánykérdés megoldásával kapcsolatban még számos helytelen nézet érvényesül. Sokan nemzetiségi kérdésként fogják fel, és javasolják a „cigány nyelv” fejlesztését, cigány nyelvű iskolák, kollégiumok, cigány termelőszövetkezetek stb. létesítését. Ezek a nézetek nemcsak tévesek, de károsak is, mivel konzerválják a cigányok különállását és lassítják társadalomba való beilleszkedésüket.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége - bár ért el bizonyos eredményeket azzal, hogy segítette a tanácsok és egyes társadalmi szervek figyelmét a problémára irányítani - nem alkalmas arra, hogy a cigánylakosság átnevelésében jelentős szerepet töltsön be.

A Politikai Bizottság a jelentést tudomásul vette, és az alábbi határozatot hozta:

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy a cigánylakosság elkülönülésének megszüntetése és beilleszkedése a társadalmunkba - már csak e réteg nagy száma és súlyos elmaradottsága miatt is - fontos társadalmi ügy. E folyamat meggyorsításához megvannak a feltételek, azonban ez a feladat ma még a párt- és állami és érdekelt társadalmi szervek munkájában nem kapja meg a szükséges figyelmet.

A cigánylakosság felé irányuló politikánkban abból az elvből kell kiindulni, hogy bizonyos néprajzi sajátossága ellenére sem alkot társadalmi csoportot. Problémáik megoldásánál sajátos társadalmi helyzetüket kell figyelembe venni, és biztosítani kell számukra a teljes állampolgári jogok és kötelességek érvényesülését, az ezek gyakorlásához szükséges politikai, gazdasági és kulturális feltételek megteremtését.

Fokozatosan el kell érni, hogy a cigányok a lakosság többi részétől nem elkülönítetten, állandó lakóhelyeken települjenek, állandó munkához jussanak, egészségügyi körülményeik javuljanak és emelkedjék kulturális színvonaluk.

Fel kell venni a harcot a lakosság körében még ma is élő helytelen nézetek ellen, amelyek nehezítik a cigányok beilleszkedését, társadalmi, gazdasági és kulturális felemelkedését.

Intenzív felvilágosító munkát kell folytatni mind a cigányok, mind a lakosság más rétegei között. Ebben, valamint a cigányok politikai és kulturális nevelésében a Hazafias Népfront mellett vegyen részt a Magyar Nők Országos Tanácsa, a Vöröskereszt, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, valamint a sajtó, Rádió, Televízió is.⁵⁰

KIS JÁNOS – KÖSZEG FERENC

Beszélő-beszélgetés a Szeta kezdeményezőivel

Beszélő, 4. évf. (1985) 1. sz. (12. sz.) 11–25.

A szervezet 1979 októberében jött létre azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet: a kormánypropaganda állításaival szemben a szocializmusban létezik szegénység. A SZETA-t a Szabad Demokraták Szövetsége elődszervezetének tekinti. Az alapító tagok jelentős része Kemény István szociológus tanítványainak köréből került ki, aki 1969 és 1972 között folytatott cigány- és szegénységvizsgálatokat. Kemény kutatásai eredményeként először hívta fel a figyelmet a szegények helyzetére. 1980 márciusában született meg a SZETA első hivatalos dokumentuma, amely a magyarországi szegények támogatását kérte a lakosságtól. Később a mozgalomhoz többen csatlakoztak, a szociálisan érzékeny, a társadalmi igazságtalanságokra fogékony, vagy politikai indíttatásból ellenzéki érzelmű emberek közül. Aktivistaként pénzt, ruhát gyűjtöttek, segélycsomagokat készítettek, az alap javára kulturális rendezvényeket szerveztek, amelynek bevételeit segélyezési célokra használták. Bár a SZETA mindenekelőtt karitatív szervezetként definiálta magát, léte közvetetten politikai tartalmat hordozott. A legalitás határán mozgó autonóm szervezet volt, amely nem volt hajlandó betagozódni a Hazafias Népfront alá. Példát mutatott arra, hogy az autonóm társadalmi cselekvésnek még a diktatórikus szocializmusban is vannak lehetőségei. Nyíltan beszélt arról, hogy a szocialista társadalomnak is vannak elesett csoportjai, ami nem fért bele az uralkodó MSZMP ideologikus társadalomképébe. Emiatt az állambiztonság megfigyelés alatt tartotta a SZETA-t, a hatalom részéről a szervezet tagjai nem egy alkalommal ki voltak téve a hatóságok zaklatásainak, egy részüket rendőri figyelmeztetésben részesítették, utasításba adták a kutatási intézeteknek, hogy a SZETA tagjai semmilyen szociálpolitikai tárgyú kutatásban nem vehetnek részt.

50 A határozat további pontjai a konkrét intézkedéseket tartalmazzák.